ЕРЭ –2024

2024 çулта 9 класс пĕтерекенсене чăваш чĕлхипе патшалăх шайĕнче тытмалли тĕп экзамента изложени çырма хатĕрлесси

Егорова А.С., Чăваш Республикин вĕренӳ институчĕн чăваш чĕлхипе литератури кафедрин доценчĕ

Экзамен ĕçĕн тытăмĕ

Пĕтĕм ĕç 3 пайран тăрать.

1-мĕш пайра – итленĕ текста çывăх изложени çырмалла. Изложенири сăмах шучĕ 70-тен кая пулмалла мар.

Изложени тексчӗ

Ылтăн хӗвел çути мана ирех вăратрӗ. Уçă чӳречерен варкăшса кӗрекен ăшă çил питрен сӗртӗнчӗ. Эпӗ куçа уçрăм, вырăн çинчен хăвăрт тăтăм та тулалла тухрăм.
Паян пăхса ытармалла мар илемлӗ кун иккен. Юлташăмпа хамăр ял çывăхӗнчи вăрмана кайса килме шухăшларăмăр та çула тухрăмăр. Çут çанталăк ытамӗнче канлӗ те лăпкă. Çул çинчи вăхăт сисӗнмерӗ – вăрмана çитрӗмӗр. Чăн-чăн юмах тӗнчине çаклантăмăр тейӗн. Кунта тем тӗрлӗ йывăç ӳсет: вӗрене, юман, шӗшкӗ, хыр, ăвăс, хурама, тирек… Сывлăшӗ еплерех уçă, тӗлӗнмелле таса, сипетлӗ! Çуллахи шăрăхра йывăç сулхăнӗнче канма та пулать вăрманта. Кайăксемпе чӗр чунсем валли те хӳтлӗх çителӗклӗ таранах кунта. Куçа илӗртекен илемлӗ чечек мӗн чухлӗ тата! Юлташпа иксӗмӗр вӗçен кайăксен юррисене итлесе килентӗмӗр.
Яла кайма пуçтарăнсан сукмак çинче аманнă кайăка асăрхарăмăр. Ăна, паллах, киле илсе кайрăмăр, асаннене кăтартрăмăр. Вăл пӗчӗкскере мӗнле сиплемеллине вӗрентрӗ. Чӗпӗ малтанхи кунсенче нимех те çимерӗ. Икӗ-виçӗ кунтан çăкăр тӗпренчӗкӗшӗн каçăхсах каякан пулчӗ. Кашни кайăк çут çанталăкшăн пысăк пӗлтерӗшлӗ пулнине эпӗ ăнланатăп, çавăнпа та çунатлă тусăма утма вӗренсенех хăйӗн килне, вăрмана, кайса ятăм. Телей, ăнăçу сунтăм ăна.

(167 сăмах)

Изложени текстĕнчи микротемăсем

Абзац номерĕ	Микротема
1	*Ирхи хĕвел çути ыйхăран вăратсан тăтăм та тулалла тухрăм.*
2	*Юлташăмпа вăрмана кайрăм. Унта тем тĕрлĕ йывăç ӳсет. Сывлăш таса. Вĕçен кайăксен юррисене итлесе килентĕмĕр.*
3	*Яла кайма пуçтарăнсан аманнă кайăка куртăмăр. Ăна киле илсе килтĕмĕр. Асанне вĕрентнĕ пек сиплерĕмĕр, вăрмана кайса ятăмăр.*

Текстпа пĕрремĕш хут паллашни

- Текста тимлĕн итлемелле, содержанине ас туса юлма, текстри сюжет йĕрне çирĕп тытса пыма тăрăшмалла.
- Текста çывăх план е тĕрев конспекчĕн пайĕсене çырса хума юрать. Чи шанчăклă мел – вуланă текста ас туса юлма тăрăшни.
- Текста мĕнле стильпе çырнине, темине, тĕп шухăшне палăртма тăрăшмалла, ума тăратнă проблема çине автор мĕнле пăхнине асăрхамалла. Çавсем çине таянса ансат план йĕркелемелле.

Текстпа иккĕмĕш хут паллашни

Текст миçе пайран тăнине, тĕп шухăша палăртакан сăмахсене, пĕр абзацран теприн патне куçма пулăшакан сăмахсемпе предложенисене çырса пыма юрать. Калаçу тата стиль тĕлĕшĕнчен уйрăмах куçа курăнакан сăмахсене çырса хăвармалла. Манерĕ енчен тĕп вырăнта мĕнле пуплев (калав, сăнлав, ăслав) тăнине ăнланмалла.

Шута илĕр!

- Изложени оригиналпа туллин тӳр килме тивĕçлĕ.
- Оригиналта çуккине хушса çырма юрамасть.
- Текстăн стильне сыхласа хăвармалла.
- Илемлĕх, кăмăл-туйăм мелĕсем мĕнле пулăрнине шута илмелле.
- Сăмах пĕлтерĕшне контекстра тишкермелле.
- Сăнарлă сăмахсемпе сăмах майлашăвĕсене шута илмелле.
- Текстăн темипе тĕп шухăшне тĕрĕс тупмалла.

Çырса пырăр!

Текстăн тĕп сăмахĕсене çырса пырăр

- пайăр ятсене;
- пĕтĕмĕшле пĕлтерĕшлĕ япала ячĕсене;
- фактсене;
- датăсене;
- час-час тĕл пулакан сăмахсене;
- синонимсемпе антонимсене.

Вĕсем текстăн тĕп шухăшне уçса пама пулăшĕç.

План тăвасси

Кашни пункт валли фактсем хатĕрлес пулать.

– текстра чи пĕлтерĕшли мĕн иккенне палăртăр;

– чи кирлине автор мĕнле майпа кăтартнине пĕлĕр; автор сăмахĕсемпе усă курса тезиссем хатĕрлĕр;

– текстăн тĕп тезисне уйăрăр;

– текстăн кӳртĕм пайне тупăр;

– абзацсене е шухăшсене тĕпе хурса тунă планăн пункчĕсене çырса хурăр;

– пĕтĕмлетӳре мĕн каламалли çинчен шухăшлăр.

Асра тытăр!

Изложени текстне 1-мĕш сăпатран çырнă пулсан – ачан та 1-мĕш сăпатран çырмалла.

Апла тумасан – факт йăнăшĕ.

Тĕрев конспекчĕ çырасси

Хута вертикаль йĕрпе çурмалла уйăрмалла.

Хут листин пĕр енне текста ***пĕрремĕш хут вуланă*** хыççăн (е вуланă вăхăтрах) тĕрев сăмахĕсем çырса пыраççĕ.

Тепĕр енне – ***иккĕмĕш хут вуланă*** хыççăн (е вуланă вăхăтрах), сиктернĕ сăмахсемпе предложенисене хушаççĕ, текст авторĕн витĕмлĕ сăмахĕсемпе сăмах çаврăнăшĕсене çырса хураççĕ. Йăнăшсем пулсан – тӳрлетеççĕ.

Асра тытăр!

Текста кĕскетнĕ чух

– микротемăсене;

– текстăн тĕп шухăшне;

– автор аргуменчĕсене;

– автор пĕтĕмлетĕвне;

кăларса пăрахма юрамасть!

Изложени çырма вĕрентесси

Кĕскетмелли мелсем

- **Тĕп мар информацие кăларса пăрахни**

Тĕп (пит кирлĕ) информаци: текстăн тĕп шухăшĕ

- **Улăштарса пĕтĕмлетни (обобщение с заменой)**
- **Пĕрлештерни (слияние)**

Изложение хакламалли критерисем

И1	**Изложенире оригинал текстăн содержанийĕ палăрни**	
	Текст содержанийĕ пĕртте пăсăлман, 1-мĕш таблицăра палăртнă пур микротемăна та уçса панă	2
	Текстăн тĕп содержанине уçса панă, анчах пĕр микротемăна сиктерсе хăварнă е хушса панă.	1
	Текстăн тĕп содержанине уçса панă, анчах пĕр микротемăран ытларах сиктерсе хăварнă е хушса панă.	0

Изложение хакламалли критерисем

И2	**Оригинал текстăн содержанине уçса панă чухнехи шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ**	
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, логика йăнăшĕсем çук; текста абзацсене пайланă чухне йăнăшсем çук.	2
	Ĕçре шухăш туллилĕхĕ, пуплев çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1 пур, тата/е абзацсем тунă чух 1 йăнăш кайнă.	1
	Ĕçре шухăш çыхăнулăхĕ палăрать, анчах логика йăнăшĕ 1-рен ытла тунă, тата/е абзацсем тунă чух 2 йăнăш кайнă.	0

Изложение хакламалли критерисем

ИЗ	Пуплев тĕрĕслĕхĕ, уçăмлăхĕ	
	Шухăша тĕрĕс те ăнланмалла уçса пама шкул ачи йышлă лексикăпа, тĕрлĕ грамматика хатĕрĕсемпе усă курнă.	2
	Ачан сăмах пуянлăхĕ пур, анчах пĕрешкел грамматика хатĕрĕсемпе вĕçĕмсĕр усă курни сисĕнет.	1
	Сăмах çӳпçи чухăн, пĕрешкел грамматика хатĕрĕсемпе вĕçĕмсĕр усă курнă	0

Вăхăтпа пĕлсе усă курăр!

Пĕтĕм экзаменăн 235 минутĕнчен **80-ăшĕ** изложени валли каять.

Изложени çырма – **70** минут:

5 минут – **план** тума,

50 минут – **черновик** çырма;

15 минут – изложение **шурă хут** çине куçарса çырма.

Текста вулама тата ăнланса илме панă вăхăт – **10** минут. Ку е вăл ĕçе 5–10 минут маларах е каярах пĕтерсен те пĕтĕм экзамен 240 минут картинчен тухмалла мар.

Экзаменра ăнăçу сунатпăр!